Kvalifikuotas elektroninis parašas
ALMANTAS STANKŪNAS
2026-11-16 08:32:48 GMT+2
Paskirtis: Parašas

„TAUTOS FORUMAS“

J. E. Lietuvos Respublikos Prezidentui Gitanui Nausėdai

PRAŠYMAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PAGALBINIO APVAISINIMO ĮSTATYMO NR. XII-2608 PAKEITIMO ĮSTATYMO VETAVIMO

2026 m. lapkričio 16 d.
Vilnius

Gerbiamas Respublikos Prezidente,

„Tautos forumas“ kreipiasi į Jus prašydama pasinaudoti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 71 straipsnyje suteikta teise ir vetuoti 2026 m. lapkričio 12 d. Seimo priimtą Pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymą, grąžinant jį Seimui pakartotinai svarstyti.

Tautos forumo vertinimu, **priimant šį įstatymą buvo iš esmės peržengtos 2025 m. balandžio 10 d. Konstitucinio Teismo nutarimo įgyvendinimo ribos**. Paskutiniame teisėkūros etape, remiantis reprodukcinės autonomijos ir nediskriminavimo argumentais, buvo iš esmės išplėstas pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimas, suteikiant teisę jomis naudotis ir tais atvejais, kai nėra medicininių nevaisingumo indikacijų.

Taip buvo pakeista ne tik pagalbinio apvaisinimo paslaugų gavėjų apimtis, bet ir pats šių paslaugų teisinio reguliavimo principas – **nuo mediciniškai pagrįstos pagalbos pereita prie procedūros, kuri gali būti atliekama vien asmens apsisprendimu**. Kartu iškilo esminių klausimų dėl būsimo vaiko teisių, jo biologinės kilmės ir šeimos santykių teisinio reguliavimo.

1. Manipuliuojant Konstitucinio Teismo nutarimu įteisinamas iš esmės naujas teisinis reguliavimas

2025 m. balandžio 10 d. nutarime Nr. KT19-N4/2025 Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai reguliavimą, pagal kurį asmenims, turintiems objektyvų medicininį pagalbinio apvaisinimo poreikį, ši paslauga nebuvo prieinama vien dėl jų šeiminės padėties.

Teismas konstatavo, kad asmenys negali būti diskriminuojami vien todėl, kad nėra sudarę santuokos ar įregistravę partnerystės. Tačiau Konstitucinis Teismas nenustatė, kad valstybė privalo suteikti teisę į pagalbinį apvaisinimą ir tada, kai objektyvaus medicininio poreikio nėra.

Nepaisant to, Seimas pritarė kontroversiškai pataisai, grindžiamai plačia reprodukcinių teisių samprata. **Ją lemiamu įstatymo priėmimo momentu pateikė** Seimo nariai *Viktorija Čmilytė-Nielsen, Orinta Leiputė, Edita Rudelienė, Jurgita Sejonienė ir Tomas Tomilinas*.

Šia pataisa buvo **iš esmės išplėstas pagalbinio apvaisinimo paslaugų gavėjų ratas**, suteikiant teisę šiomis **paslaugomis naudotis ir vaisingoms vienišoms moterims, neturinčioms medicininių nevaisingumo indikacijų**. Tokiu būdu, tariamai vadovaujantis Konstitucinio Teismo nutarimu, buvo priimtas savarankiškas politinis sprendimas, kurio **pats Konstitucinis Teismas nereikalavo**. Konstitucinio lygiateisiškumo principo įgyvendinimas savaime

nereiškia valstybės pareigos leisti kiekvieną medicininę procedūrą nepriklausomai nuo jos medicininio pagrįstumo.

2. Medicininio poreikio kriterijus pakeistas asmens pageidavimu

Pagalbinio apvaisinimo teisinis reguliavimas iki šiol buvo siejamas su nevaisingumo gydymu ir objektyviomis medicininėmis indikacijomis, įskaitant tam tikrų sunkių paveldimų ligų prevenciją. Priimtu įstatymu ši samprata iš esmės išplečiama. **Pagalbinio apvaisinimo paslauga tampa prieinama ir tada, kai moteris yra vaisinga, tačiau neturi vyro partnerio.**

Tokiu reguliavimu sudaroma galimybė pagalbinį apvaisinimą taikyti ne vien medicininėms problemoms spręsti, bet ir kaip **alternatyvų vaiko pradėjimo būdą, kurį asmuo pasirenka nepriklausomai nuo savo sveikatos būklės.**

Ypač reikšminga tai, kad **ši nuostata gali būti taikoma ir moterims, faktiškai gyvenančioms tos pačios lyties porose.** Taip **atsiranda galimybė tokioms moterims teisėtai pasinaudoti donorinėmis lytinėmis ląstelėmis ir susilaukti vaikų, nors jų tarpusavio šeimos santykių bei vaiko ryšio su antruoju šeimos nariu** teisinės pasekmės nėra išsamiai aptartos pačiame įstatyme.

Tokiu būdu sveikatos priežiūros **įstatymu netiesiogiai keičiamos ir šeimos santykių teisinio reguliavimo prielaidos.**

Nors priimtas įstatymas savaime neįteisina tos pačios lyties santuokų ar abiejų partnerių teisinės motinystės, jis **sukuria praktines prielaidas tokioms poroms planuoti vaikų gimimą, palikus neišspręstais visus su vaiko kilme ir teisine šeimos padėtimi susijusius klausimus.**

Įstatymo rengėjų argumentas, kad tokiais atvejais procedūra nebus finansuojama Privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšomis, problemos nepašalina. Procedūros **apmokėjimo šaltinis negali būti laikomas jos medicininio pagrįstumo pakaitalu.**

Taip pat negalima tapatinti medicininio saugumo ir medicininio būtinumo. Aplinkybė, kad moteris gali išnešioti ir pagimdyti vaiką, savaime neįrodo, kad jai būtina pagalbinio apvaisinimo procedūra.

3. Suaugusiųjų reprodukcinė autonomija iškeliama aukščiau būsimo vaiko teisių apsaugos

Didžiausią susirūpinimą kelia tai, kad priimtas reguliavimas leidžia iš anksto planuoti vaiko gimimą naudojant donorines lytines ląsteles, **kai biologinio tėvo dalyvavimas vaiko gyvenime ir jo teisinė tėvystė nėra numatomi**. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 straipsnyje **įtvirtinta vaiko teisė, kiek tai įmanoma, žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam**, o 8 straipsnyje – teisė išsaugoti savo identiškumą ir šeimos ryšius.

Šiame kontekste būtina atskirti biologinę kilmę nuo teisinės tėvystės. Donoras nėra automatiškai laikomas vaiko teisiniu tėvu, tačiau dėl to neišnyksta vaiko interesas žinoti savo biologinę kilmę.

Pagalbinio apvaisinimo įstatyme jau buvo nustatytas lytinių ląstelių donorų tapatybės konfidencialumo principas, numatant tam tikras informacijos atskleidimo išimtis teismo leidimu. Todėl plečiant donorinių lytinių ląstelių naudojimo galimybes **būtina iš naujo įvertinti, ar toks reguliavimas pakankamai užtikrina vaiko teises.**

Valstybė negali apsiriboti vien suaugusio asmens reprodukcinės autonomijos užtikrinimu, neįvertinusi, kokias teisines ir socialines pasekmes priimtas reguliavimas turės vaikui.

Vaikas nėra medicininės paslaugos objektas. **Jis yra savarankiškas teisių subjektas**, kurio interesai turi būti vertinami dar prieš atliekant pagalbinio apvaisinimo procedūrą.

Todėl iškilo principinis klausimas: ar įstatymų leidėjas, įtvirtindamas suaugusio žmogaus teisę pasirinkti pagalbinį apvaisinimą be medicininių indikacijų, pakankamai įvertino būsimo vaiko teisę į savo kilmės pažinimą ir teisinį saugumą?

4. Sudaromos prielaidos netiesiogiai keisti šeimos santykių teisinį reguliavimą

Priimtas įstatymas suteikia teisę pagalbiniu apvaisinimu naudotis moteriai, nesančiai įstatyme apibrėžtoje vyro ir moters poroje.
Tačiau tokia teisinė formuluotė neatsako į klausimą: **ar moteris, faktiškai gyvenanti su kita moterimi, taip pat bus laikoma nesančia poroje pagal šio įstatymo nuostatas?**

Jeigu taip, įstatymas faktiškai atveria galimybę pagalbinio apvaisinimo paslaugomis naudotis tos pačios lyties porose gyvenančioms moterims, nors pats įstatymas nėra skirtas tokių šeimos santykių teisiniam reguliavimui.
Tokiu atveju lieka neaišku, **kokia būtų antrosios moters teisinė padėtis vaiko atžvilgiu**, kaip būtų sprendžiami vaiko išlaikymo, globos, paveldėjimo ir kiti šeimos teisės klausimai.

Negalima leisti, kad tokie esminiai šeimos teisės ir vaiko kilmės klausimai būtų sprendžiami netiesiogiai, plečiant medicininių paslaugų gavėjų ratą, užuot juos atvirai apsvarsčius ir aiškiai reglamentavus įstatymu.

Pažymėtina ir tai, kad Seimo kanceliarijos Teisės departamentas 2026 m. lapkričio 9 d. išvadoje Nr. XVP-1315(2) atkreipė dėmesį į teisinio aiškumo problemas, susijusias su registruotos ir neregistruotos partnerystės sąvokų vartojimu. **Departamentas pabrėžė, kad galiojantys įstatymai nenustato atskiro „neregistruotos partnerystės“ teisinio statuso**, todėl tokios formuluotės gali sukelti teisinį neapibrėžtumą.

Nors ši pastaba savaime nereiškia, kad pagalbinio apvaisinimo išplėtimas prieštarauja Konstitucijai, ji patvirtina būtinybę tiksliai apibrėžti naujojo reguliavimo adresatus ir jo teisines pasekmes.

5. Esminis reguliavimo pakeitimas priimtas paskutiniame teisėkūros etape

Ypač ydinga tai, kad **medicininių nevaisingumo indikacijų reikalavimas vienišoms moterims buvo panaikintas būtent įstatymo priėmimo metu**, nors pirminis teisėkūros tikslas buvo įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarimą.

Seimo **Sveikatos reikalų komitetas šiai pataisai nepritarė**. Nepaisant to, Seimas 61 nario balsu, 26 balsavus prieš ir 20 susilaikius, pritarė siūlymui, iš esmės išplečiančiam pagalbinio apvaisinimo paslaugų teikimo sąlygas.

Tautos forumo vertinimu, tokio masto teisinio reguliavimo pakeitimas negali būti laikomas vien techniniu Konstitucinio Teismo nutarimo įgyvendinimu. **Tai savarankiškas ir reikšmingas valstybės šeimos bei sveikatos politikos pakeitimas.**

Tam turėjo būti skiriama atskira ir išsami diskusija, įvertinant ne tik suaugusiųjų reprodukcines teises, bet ir būsimo vaiko teisinę padėtį, biologinės kilmės apsaugą bei galimas pasekmes šeimos teisės sistemai.

Vien aplinkybė, kad panašus reguliavimas egzistuoja kitose Europos valstybėse, nepakeičia Lietuvos įstatymų leidėjo pareigos užtikrinti priimamų normų aiškumą, sistemiškumą ir suderinamumą su Konstitucija.

2026 m. lapkričio 12 d. Seimo priimtas Pagalbinio apvaisinimo įstatymas kelia problemą dėl suderinamumo su Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3, 7 ir 8 straipsniais bei Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsniu:

JUNGTINIŲ TAUTŲ VAIKO TEISIŲ KONVENCIJA
3 straipsnio 1 dalis – geriausių vaiko interesų prioritetas.

Konvencija įpareigoja įstatymų leidėją, priimant su vaikais susijusius sprendimus, pirmiausia atsižvelgti į geriausius vaiko interesus.

Seimas, išplėsdamas pagalbinio apvaisinimo taikymą nesant medicininių indikacijų, turėjo įvertinti būsimo vaiko teisinę padėtį, jo biologinės kilmės pažinimo galimybes ir interesų apsaugos garantijas.

7 straipsnio 1 dalis – vaiko teisė žinoti savo tėvus.
Konvencija nustato vaiko teisę, kiek tai įmanoma, žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam.
Plečiant donorinių lytinių ląstelių naudojimą būtina užtikrinti, kad vaikas turėtų realią galimybę sužinoti biologinę kilmę. Tačiau ši nuostata nesuteikia absoliučios teisės reikalauti donoro tapatybės atskleidimo ar jo teisinės tėvystės.

8 straipsnio 1 dalis – vaiko teisė išsaugoti savo identiškumą.
Šis straipsnis saugo vaiko identiškumą, įskaitant teisiškai pripažintus šeimos ryšius.

Donorystės konfidencialumo taisyklės turi būti suderintos su vaiko interesu žinoti savo kilmę ir išsaugoti informaciją apie ją

2. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJA
8 straipsnis – teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą.
Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažįsta, kad asmens biologinės kilmės pažinimas yra jo privataus gyvenimo dalis.

2023 m. rugsėjo 7 d. byloje Gauvin-Fournis ir Silliau prieš Prancūziją (pareiškimų Nr. 21424/16 ir 45728/17) Teismas nagrinėjo donorinių lytinių ląstelių pagalba gimusių asmenų teisę gauti informaciją apie savo biologinę kilmę. Nors konkrečioje byloje Teismas nenustatė

Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo, jis pripažino biologinės kilmės pažinimo svarbą ir būtinybę derinti vaiko bei donoro interesus.

Tokiu būdu yra būtina įvertinti, ar Lietuvos įstatymas numato pakankamas būsimo vaiko kilmės pažinimo garantijas.

GERBIAMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTE,

Šiuo įstatymu sprendžiamas ne vien pagalbinio apvaisinimo paslaugų prieinamumo klausimas. Sprendžiama, **ar valstybė gali išplėsti pagalbinio apvaisinimo taikymą už objektyvaus medicininio poreikio ribų**, neatsakiusi į klausimus **dėl būsimo vaiko teisių, biologinės kilmės ir šeimos santykių teisinio reguliavimo**.

Tautos forumas neprieštarauja tam, kad pagalbinio apvaisinimo paslaugos būtų prieinamos objektyvų medicininį poreikį turinčioms vyro ir moters poroms nepriklausomai nuo to, ar jos sudariusios santuoką, ar kitokia forma įteisinusios savo santykius. Būtent ši diskriminacinė kliūtis ir buvo Konstitucinio Teismo vertinimo objektas.

Tačiau teisinio reguliavimo išplėtimas, leidžiant pagalbinį apvaisinimą be medicininių indikacijų, yra atskiras klausimas, kuriam **būtinas savarankiškas konstitucinis, medicininis ir vaiko teisių apsaugos įvertinimas**.

Todėl Tautos forumas prašo:

1. Vetuoti 2026 m. lapkričio 12 d. Seimo priimtą Pagalbinio apvaisinimo įstatymo Nr. XII-2608 pakeitimo įstatymą ir grąžinti jį Seimui pakartotinai svarstyti.
2. Pasiūlyti Seimui atsisakyti priėmimo metu įtvirtintos nuostatos, leidžiančios pagalbinį apvaisinimą vienišoms moterims be objektyvių medicininių indikacijų, ir atskirai apsvarstyti tokio reguliavimo būtinumą bei pasekmes.
3. Užtikrinti, kad Konstitucinio Teismo 2025 m. balandžio 10 d. nutarimas būtų įgyvendintas pašalinant diskriminaciją dėl šeiminės padėties, tačiau jo įgyvendinimas nebūtų naudojamas kaip pakankamas pagrindas kitiems, Teismo tiesiogiai nenagrinėtiems reguliavimo pakeitimams.
4. Inicijuoti išsamų būsimo vaiko teisės žinoti savo biologinę kilmę, donorų tapatybės konfidencialumo, teisinės tėvystės ir geriausių vaiko interesų apsaugos vertinimą.
5. Užtikrinti, kad esminiai šeimos santykių ir vaiko kilmės teisinio reguliavimo klausimai nebūtų sprendžiami netiesiogiai, be savarankiškos konstitucinės ir teisinės analizės.

Valstybės pareiga yra ne tik gerbti suaugusiųjų reprodukcinę autonomiją, bet ir užtikrinti teises tų vaikų, kurie dar negali patys jų apginti. Suaugusiųjų apsisprendimo laisvė turi būti derinama su būsimo vaiko interesais, o ne vertinama atsietai nuo jų.

„Tautos forumas“ ne kartą kreipėsi į Respublikos Prezidentą, prašydamas vetuoti Seimo priimtus įstatymus, keliančius grėsmę konstitucinių žmogaus teisių apsaugai. Visuomenės informavimo įstatymo pataisos, "Tautos forumos“ vertinimu, kelia cenzūros grėsmę, nes sudaro galimybę, remiantis plačiai interpretuojama grėsme visuomenės saugumui, teismo sprendimu sustabdyti žiniasklaidos priemonės veiklą net be išankstinio įspėjimo. Rinkimų kodekso pataisos kelia politinės cenzūros ir demokratinių rinkimų skaidrumo ribojimo pavojų,

nes išplečia VRK galias kontroliuoti rinkimų programų turinį, keičia partijų atstovavimo rinkimų komisijose tvarką ir riboja rinkėjų galimybes.

Tačiau Prezidentas abiem atvejais nepasinaudojo Konstitucijos jam suteikta veto teise ir negrąžino šių įstatymų Seimui pakartotinai svarstyti, nors „Tautos forumas“ įspėjo apie galimas jų pasekmes žodžio laisvei ir demokratiniams rinkimams.

Vis dėlto „Tautos forumas“ yra įsitikinęs, kad šį kartą Prezidentas neliks abejingas būsimo vaiko teisėms, atsižvelgs į išsakytus teisinius argumentus ir galimus tarptautinių žmogaus teisių konvencijų pažeidimus bei pasinaudos Konstitucijos jam suteikta veto teise, grąžindamas Pagalbinio apvaisinimo įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti.

Pagarbiai

„Tautos forumas“

Tautos forumo vardu:

Gaudentas Aukštikalnis, Algimantas Merkevičius, Alina Laučienė, Almantas Stankunas, Neringa Paškevičienė, Birutė Simutienė, Daiva Jakubonienė, Vilius Antanas Adomaitis, Dobilas Kezys, Eglė Lesniauskienė, Auksė Valantinienė, Erikas Černauskas, Edvardas Sinickas, Gintaras Rinkevičius, Gintautas Terleckas, Ignė Aperavičiūtė, Jolanta Mažylė, Jurgita Goštautaitė, Kęstutis Pakštas, Romualdas Mažylis, Kęstutis Dubnikas, Laisvūnas Šopauskas, Lidija Veličkaitė, Saulius Dinda, Valentinas Šapalas, Žilvinas Juozas Ramanauskas, Valdas Daraškevičius, Vytautas Radžvilas, Algimantas Saulėnas. Virginija Kubilienė, Petras Gudynas, Ramūnas Kairys, Algimantas Jankauskas, Valdas Kuckailis

Visų vardu pasirašo Almantas Stankūnas